
Susan Haack, *Filozofija logikâ*, preveo Zvonimir Čuljak, Biblioteka Scopus, Hrvatski studiji, Zagreb 2005, 340 str.

“... *zbilja* smatram da postoji neka izvansustavna ideja valjanosti kojoj formalna logika nastoji dati precizan izraz. Iz povijesti formalne logike (uzmimo u obzir, primjerice, Aristotela ili Fregea) dovoljno je jasno da je motivacija za konstrukciju formalnih sustava bila, na osnovi početnog shvaćanja nekih argumenata kao dobrih i drugih kao loših, izdvojiti logička obilježja od ostalih, npr. retoričkih, obilježja dobrih argumenata te dati pravila koja bi dopustila samo logički dobre argumente, a isključila one loše” (Susan Haack, *Filozofija logikâ*, str. 274).

Uspijeva li formalna logika u nastojanju da dâ precizan izraz izvansustavnoj ideji valjanosti? Da bismo odgovorili na ovo naizgled jednostavno pitanje, prethodno moramo postaviti pitanja o samoj prirodi formalnih logičkih sustava otvarajući tako vrata filozofije logike. Zapažajući da je “praktično svaka nestandardna ‘logika’ u nekom razdoblju bila predmetom kritike s obrazloženjem da zapravo uopće nije logika” (str. 24), Susan Haack u knjizi *Filozofija logikâ* kroz dvanaest poglavlja daje sustavan, jasan, jezgrovit i precizan prikaz središnjih pitanja filozofije logike vodeći tako čitatelja kroz probleme koji se odnose na tumačenje različitih aspekata formalnih logičkih sustava, a od razrješenja kojih ovisi i odgovor na početno pitanje o svrsi logike.

Susan Haack piše o ideji valjanosti, tumačenju rečeničnih veznika, kvantifikatora i singularnih termina, nositeljima istinitosti, teorijama istinitosti, paradoksima, proširenim i devijantnim logikama te o metafizičkim i epistemološkim pitanjima koje izaziva logika. I premda se u razmatranju mnogih tema ne ustručava ići u detalje, autorica ne zaboravlja osnovno pitanje o svrsi logike s obzirom na koje analizira različita filozofska tumačenja pojedinih aspekata formalne logike.

U poglavlju koje se odnosi na pojam valjanosti unutar i izvan formalnog sustava postavlja se, primjerice, pitanje je li dovoljno da argument zadovolji uvjet formalne valjanosti da bi bio procijenjen valjanim i u neformalnom smislu ili, primjerice, pitanje koje aspekte strukture neformalnog argumenta treba izdvojiti kod proučavanja njegove forme. Susan Haack dopušta utjecaj formalne definicije na naše poimanje izvansustavne valjanosti i, naravno, obratno – zagovarajući tako traženje ravnoteže između intuitivnog (izvansustavnog) pojma valjanosti i preciznosti formalno logičke definicije tog pojma.

Pitanje što je u prirodnim jezicima analogon za ‘p’ i ‘q’ u formalnim jezicima – rečenice, iskazi ili propozicije – i s tim povezan problem o vrsti

pojediniosti koja može biti istinita ili neistinita, autorica obrazlaže kroz obranu stava da su *rečenice* najpogodniji kandidat za predmet logike. Činjenica da rečenice nisu pojedinačnosti koje moraju biti ili istinite ili neistinite Susan Haack vidi kao njihovu prednost, a ne nedostatak, jer ta njihova osobina neće unaprijed isključiti nebivalentnu logiku, a automatikom će dopustiti prijem u porodicu logika onih sustava koji bi se na odovarajući način bavili rečenicama koje ne mogu biti ni istinite ni neistinite, primjerice, logiku pitanja ili imperativnu logiku.

U poglavlju o teorijama istinitosti autorica posebnu pozornost posvećuje Tarskijevom radu na tom polju i rezerviranosti koju je on izrazio u pogledu primjenjivosti svoje definicije pojma istinitosti izvan formalnih jezika, te Davidsonovu neslaganju s tom rezerviranošću i njegovom pokušaju da Tarskijevu teoriju primjeni na prirodne jezike. Premda dijeli Tarskijevu 'zabrinutost', uspješnost Davidsonova programa autorica smatra ključnim jer, kako kaže: "... čini mi se da bi korisnost njegova [Tarskijeva] rada bila žalosno ograničena ako se pojam koji on definira pokaže posve drugačijim od pojma istinitosti u prirodnim jezicima" (str. 152).

Susan Haack također istražuje motive za cijeli niz neklasičnih logičkih sustava uključujući viševrijednosnu logiku, logiku 'nejasnosti', modalnu i vremensku logiku te relevancijsku logiku. Treba li precizirati neformalni argument prije nego na njega primjenimo standardni formalni aparat ili preinčiti klasičnu logiku radi njezina usklađivanja s neformalnim argumentom? Priklanjanje prvom rješenju rezultira prevelikom kompleksnošću analize, a drugo rješenje rezultira razvojem niza neklasičnih formalnih sustava svaki od kojih nastoji obuhvatiti onaj aspekt neformalnog argumenta za koji smatra da je neopravdano zanemaren u klasičnoj logici. U vezi s dilemom – prilagoditi jezik logici ili prilagoditi logiku jeziku – Susan Haack kritizira logiku nejasnosti u kojoj su istinitosne vrijednosti i same nejasne (druga razina 'onejašnjenja') jer smatra da odustajanje od preciznosti kao temeljne osobine logike nije popraćeno izglednim dobitkom na polju jednostavnosti analize argumenta.

Zadnje poglavlje posvećeno je nekim metafizičkim i epistemološkim pitanjima povezanim s činjenicom postojanja mnoštva logičkih sustava. Je li ispravan samo jedan logički sustav ili bi ispravnih logičkih sustava moglo biti više? Na koji način znamo logičke istine, možemo li u vezi s njima biti u krivu i kakva je povezanost logike s načinom na koji zaista mislimo? U odgovoru na prvo, metafizičko, pitanje, Susan Haack dopušta mogućnost da su neki logički sustavi odista rivalski, dok drugi obuhvaćaju različite aspekte neformalnog argumenta pa mogu biti najbolji za određenu svrhu. Razmatrajući epistemološka pitanja, autorica argumentira u prilog preispitivosti i normativnosti logike.

Premda je prvi put iz tiska izašla 1978. godine, stalna ponovna izdanja ove knjige ukazuju na to da, s jedne strane, knjiga nije izgubila na svojoj aktualnosti u tretiranju filozofskih problema logike i, s druge strane, da je

stekla status klasika. Knjiga je hvaljena zbog svoje informativnosti i čitljivosti, pažljive i nepristrane analize predmeta, a status klasika na engleskom govornom području ukazuje na to da se navedenim kvalitetama istakla među mnogim knjigama iste ili slične tematike. Upravo zato izbor prijevoda baš ove knjige zaista je dobar izbor.

S obzirom da pokriva mnoga područja filozofije logike, knjiga je višestruko korisna. Za one čitatelje koji poznaju područje filozofije logike ili se bave nekim od njezinih aspekata, knjiga može poslužiti kao izvrstan pregled i podsjetnik područja, povezanih tema i relevantnih imena. Knjiga je također prikladna za studente viših godina studija filozofije, a posebno stoga što je pisana na način koji omogućuje čitanje samo pojedinih dijelova, može biti dobar izvor informacija za stručnjake i studente drugih disciplina poput lingvistike, kognitivne psihologije, računarstva.

Što se pak zahtjevnosti knjige tiče, osvrnut ću se na autoričine riječi iz predgovora: “Pokušala sam proizvesti knjigu koja će biti korisna kao uvod u filozofske probleme koje izaziva logika, koja će biti razumljiva studentima s nekim shvaćanjem elementarne formalne logike i s nekim poznavanjem filozofskih pitanja, ali bez prethodnog znanja o filozofiji logike” (str. 13). Prethodno znanje o filozofiji logike možda zaista nije potrebno, ali smatram da razumijevanje ove knjige uglavnom podrazumijeva više od “nekeg shvaćanja”, zapravo, možda bi bilo prikladnije reći da podrazumijeva ‘istreniranost’ čitatelja u načinu razmišljanja koje pravi vrlo suptilna razlikovanja te u sposobnosti da ta razlikovanja prati kroz jezgrovita, tehničkom terminologijom pisana objašnjenja, bez sklonosti prema ponavljanju i podsjećanju na rečeno. No ovaj mogući nedostatak u dobroj je mjeri nadoknađen opsežnim glosarom pojmova kao i opsežnom bibliografijom (uz primjedbu da bi novija izdanja trebala uključiti i referencije na neka novija relevantna djela).

Konačno, prijevod knjige zaista je vrlo vjeran originalu, što je za jednu tako jezgrovito i tehnički precizno pisanu knjigu dobar izbor prevoditeljskog stila.

Dragana Sekulić

Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu
Ulica grada Vukovara 68, HR-10000 Zagreb
dragana-sekulic@zg.t-com.hr